

2.

Mi segíti elő a' tudományok' és szép mesterségek' virágzását?

Sokan sokféle okokban keresték a' tudományok' és szép mesterségek' előmenetelét; leginkább 's legtöbbször pedig majd a' kedvező ég-hajlatban, majd a' polgári igazgatásnak e' vagy ama' formájában, majd végre az emberi nemzetnek szünetlenül nagyobb tökéletességre önként törekedésében. De a' tapasztalás eléggé megbizonyítja, hogy mind ezen vélekedések erőtlensége fundamentomon állanak. A' tudományok és szép mesterségek nem mindenkor csak az olyan országokban virágoztak, melyek kellemes ég-hajlat alatt fekszenek. Bóotia Athenával szomszéd, következésképpen azon egy ég-hajlat alatt találhatók 's még is a' Bóotiabéliek tudatlanságban maradtak, midőn az Athenaiak a' tudományos kiműveltetésnek fő grádicsára léptek; 's az Athenai tudományos kiműveltetés sok oly gyarmatokban is elterjedett, melyek az anya országtól igen távol 's egészen más ég-hajlat alatt laktak. Eléggé tudjuk a' történetekből, hogy a' tudósság egyszer Egyiptomnak meleg térségeit, másszor az északi hideg tartományokat választotta lakhelyül. Sőt tulajdona az emberi természetnek, hogy a' hol igen könnyű valami nagyra szert tenni, ott elpuhul 's elrestül; a' hol pedig több akadályokkal kell küszködni, ott az akadályok által annál buzgóbb törekedésre ösztönöztetik.

Az igazgatásnak valamely meghatározott külső formájáról sem lehet azt erősíteni, hogy az a' tudományok eránt, vagy egyedül kedvező vagy egyedül mostoha volna. A' tekinetét feltű 's gyanakodó igazgatás az úgy nevezett szabad köz-társaságokban is elnyomja az elmét és a' léleknek egyéb tehetségeit, valamint másfelől ezek a' monarchiában is nagy virágzásra juthatnak; a' mit 14-dik Lajos' századja Franciaországban ellene mondhatatlanul megbizonyít.

Hasonlóképen képtelen az a' vélekedés is, mintha az emberi nemzet önként szünet nélkül magasabb tökéletességre emelkednék 's mintha az utóbbi idők mindenkor megvilágosodottabbak és tanultabbak volnának az előbbieknél, 's mintha a' dolgok' rendje a' nemzeteket mintegy akaratjok ellen is a' kiműveltetésnek szüntelen magasabb grádicsára vinné. Hasonlítsuk össze Indiának, Egyiptomnak, Görög-országnak 's Romának hajdani állapotját azzal, melyben a' mi időnkben találhatunk 's látni fogjuk az említett állításnak szembetűnő helytelenségét.

Nem a' fellyebb mondott környülállások hanem erkölcsi okok azok, a' miktől a' tudományok' és szép mesterségek' virágzása függ. Ezek között egyike legnevezetesebb a' bölcs törvényeken épült józan polgári szabadság. A' hol az emberi léleknek nincsen szabadsága, a' legfontosabb tárgyak felett, melyek a' társasági intézetekkel és rendtartásokkal, erkölcsi és vallásbéli igazságokkal egyben függenek, magát tartózkodás nélkül kinyi-

latkoztatni: ott igen keskeny határok közé szorúl, csak csekély és apró vizsgálódásokkal foglalatoskodik 's nem sokára alkalmatlanná lesz', még az olyan dolgokról is illendő határozottsággal és méltósággal gondolkodni, melyeknek nyomozása neki megengedettetik. Cicero idejében Roma szabad volt, 's ő félelem nélkül beszélhetett szabad ékes szóllással olyan tárgyokról, melyek mind az egyes embereknek, mind az egész nemzetnek felelté fontosok voltak; később a' hosszas elnyomattatás után a' nép megfosztatván a' fontos tárgyak felett való beszéllés' szabadságától, a' nyomos és velős előadás' tehetségeit is elvesztette. Így történt a' dolog Olaszországban is a' 16-dik század' elején; midőn annak független népei önkényű uralkodók' hatalma alá jutották; 's midőn az a' szabad és velős előadás, mellyel a' tudományok' helyre állítói magokat megkülömböztették, egy szó-szaporító erőttel, 's cifrázott írás-móddal váltattott-fel; 's a' nép' függetlenségével 's lelkenek erejével együtt az érzés természeti valóságát 's az izlés' tisztaságát is levetkezte. A' nemzetnek bölcs törvényeken épült 's okos szabadságot adó polgári alkotmányra a' becsület, dicsőség, gazdagság' és polgári tekintet' útját minden hazafinak megnyitja 's kiki magasra mehet talentomai és iparkodása után. Kinek kinek van tehát ott elég hathatós ösztöne magát tudomány által megkülömböztetni.

Az okos polgári szabadságon kívül egy másik hatalmas eszköz a' tudományok' és szép mesterségek' virágoztatására a' tartós békesség. Míg az elme szüntelen aggodalomban tartatik 's félelemtől háborgattatik, míg a' házi élet' nyugalma a' polgári zenebonák által sokszor félbe szakaszttatik, míg az ember nem csak élelméről, hanem még életéről is bizonytalanságban haboz: miképpen lehetne addig a' tudományok' és szép mesterségek' virágzásáról gondolkodni, melyek nem csak üres időt, hanem minden emészthető gondoktól bátorságba helyheztetést is kívánnak? Ide járul, hogy a' háborúk, ha soká tartanak, egy bizonyos vadságot szülnek, melly a' tudományokkal és szép mesterségekkel tellyességgel össze nem férhet. A' katonai erő és vitézség, mellynek olyankor egyedül van becse, megveti a' tudóságot és bölcseséget 's úgy nézi azokat, mint asszonyos és elpuhult emberek' tulajdonait, melyeket ugyan azért mint megvetetteket senki sem kíván magának megszerezni. Még a' közlésnek gátoltatása is, melly háborúk' idején elkerülhetetlen, nem kicsiny mértékben ártalmas a' tudományoknak és mesterségeknek, minthogy a' vélekedések és új találmányok nem cserélthetnek-fel a' különböző országokban lakó elmés emberek és tudósok között, és nem támaszthatnak a' nemzetek között nemes tudományos vetélkedést.

De még az okos szabadság és a' tartós békesség össze véve sem elegendők a' tudományok' és mesterségek' virágzásának elősegítésére; szükséges az is, hogy valamely nemzet polgári alkotmányával egy bizonyos állandóságra, polgári gyarapodásra és gazdagságra jusson, 's hogy ez szerént annak némely tagjai figyelmeket az élet' fárasztó gondjaitól és foglalatosságaitól elvonhassák 's tudományos nyomozásokra és a' szép mesterségi művek' szemlélésére, 's vizsgálására fordíthassák. Mihelyt valamely ország ilyen irigységre méltó állapotra szert tesz, 's egyszer'smind polgári szabadságnak 's tartós békességnek is birtokában van, azonnal felelevenednek benne a' szép mesterségek és tudományok, még pedig nem rendelések vagy törvények által kényszerítve, hanem önként mint természeti és elmulthatatlan következtések.

A' nemzet' polgári gyarapodását 's gazdagodását a' szorgalom és iparkodás szüli, mely különböző nemzeteknél az ország' fekvéséhez, terméseihez 's egyéb környülfállásokhoz képest különböző utakat és módokat választhat, és különböző módok által is szokta magát kimutatni. Azonban akár belől az országban, akár külföldi tartományokban; akár földművelés, akár manufacturák; akár kereskedés, akár mind ezeknek okos össze-kapcsolása által gyakoroltassék a' nemzet' szorgalma, annak buzgó és fáradhatatlan gyakorlása mindenkor gyarapodást 's vagyonoosságot eszközöl 's lassanként az országot a' tudományok és szép mesterségek' hazájává teszi, 's a' nemzetet a' kiniveltetésnek és tiszosodásnak fő gráditsára emeli, ha egyszer'smind a' nemzet és az Igazgatás is, ezeket ápolgatja 's pártfogása alá veszi.

Ezen pártfogáson és serkentésen nem azt értem, hogy a' Fejedelmek a' tudósoknak nagy pensiókat adjanak, Párisi tudós társaságokat alkossanak, 's azoknak tagjait gazdagon fizessék. Az ilyen intézetek is jők és hasznosok, mikor bölcsen kormányoztatnak, de nem elmúlhatatlanul szükségesek. Sem a' régieknél Görög-országban, sem az újjaknál Német-országban fényes pensiók és nagy fizetésű tudós társaságok nem serkentették az írókat és művészeket, még is a' tudományok 's szép mesterségek mind ott, mind itt nagy virágzásra jutottak. A' Francziáknál sem teremtettek a' pénzbeli segítségek új nagy elméket, hanem csak a' már elébb támadottakat jutalmazták meg. Általában igen tévelyegnek azok, kik azt hiszik, hogy a' tudományok 's szép mesterségek csak alami'snából és koldulásból élhetnek; sőt inkább egyedül ott virágozhatnak, a' hol nem szolgálnak, hanem uralkodnak; legfeljebb is csak kezdetükkor van szükségük bőkezű adakozókra. A' Tudós és mivész rendszerént ne kívánjon addig jutalmat, míg olly jeles munkát vagy művet nem készít, mellyet mások jutalomra 's pénzükre méltónak tartanak; mert ki fizessen meg drágán p. o. egy rossz költeményt azért, hogy a' költés' mesterségét előlsegítse? Még is úgy tapasztaljuk, hogy épen a' rossz vagy középszerű Írók és mivészek panaszkodnak leginkább azon, hogy a' publicum nem serkenti 's nem mozdtítja elől az ő tudományokat és mesterségeket.

Az az ápolgatás és pártfogás, mely a' nemzet' részéről a' tudományoknak és mesterségeknek szükséges, abban áll, a' miben azt Müller^{*)} helyhezeti, hogy t. i. a' vagyonosok, birtokosok és gazdagok általában megvilágosodottak legyenek 's a' tudomány szeretést dicsőségeknek tartsák. A' Fejedelem' kötelessége csak az, hogy a' Nagyokba ilyen lelket adjon; ilyen lélek fog pedig önként benne uralkodni, ha a' Fejedelem a' tudós Nagyokat megkülönbözteti.

SUPERINT. Kis János.

*) Lásd ezen értekezését: „a' régi Írók' haszna,“ mellynek Magyar fordítása a' Heliconi kedv-költés' első kötetében található.